

Na temelju članka 17. stavak (4) a u vezi s člankom 40. stavak (1) točka d) Zakona o zaštiti i dobrobiti životinja ("Službeni glasnik BiH", broj 25/09), Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, na prijedlog Ureda za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, donosi

PRAVILNIK

O ZAŠTITI ŽIVOTINJA PRI KLANJU ILI USMRĆIVANJU

Članak 1. (Opće odredbe)

(1) Ovim se Pravilnikom propisuju uvjeti zaštite životinja uzgojenih i držanih za proizvodnju mesa, kože, krzna ili drugih proizvoda, tijekom njihovoga premještanja, smještaja u depou, sputavanja, omamljivanja, klanja i usmrćivanja, uključujući i usmrćivanje životinja u svrhu kontrole bolesti.

(2) Odredbe ovoga Pravilnika ne primjenjuju se na:

- a) tehničke ili znanstvene pokuse na životinjama u vezi s postupcima iz stavka (1) ovoga članka, koji se provode pod nadzorom mjerodavnoga tijela,
- b) životinje usmrćene pri kulturnim ili sportskim događajima,
- c) slobodnoživuću divljač usmrćenu sukladno Odluci o načinu obavljanja veterinarsko-zdravstvenog pregleda i kontrole životinja prije klanja i proizvoda životinjskoga podrijetla. ("Službeni glasnik BiH", broj 82/06).

Članak 2. (Pojmovnik)

(1) Za potrebe ovoga Pravilnika pojedini pojmovi imaju slijedeće značenje:

- a) *Klaonica* je svaki objekt, uključujući opremu i sredstva za kretanje i smještaj životinja, namijenjen komercijalnom klanju životinja navedenih u članku 5. stavak (1) ovoga Pravilnika;
- b) *Premještanje* je istovar životinja ili njihovo prevoženje, odnosno kretanje od istovarnih platformi, staja ili obora u klaonici do prostorija ili mjesta gdje će biti zaklane;
- c) *Smještaj u depou* je držanje životinja u stajama, oborima, natkrivenim prostorima ili otvorenim površinama koje klaonice koriste u svrhu osiguranja bilo koje potrebne skrbi (voda, hrana, odmor) prije klanja;
- d) *Sputavanje* je primjena bilo kojeg postupka na životinji kojemu je svrha ograničavanje kretanja životinje, kako bi se omogućilo učinkovito omamljivanje ili usmrćivanje;
- e) *Omamljivanje* je postupak koji, primijenjen na životinji, uzrokuje trenutačni gubitak svijesti koji traje do smrti životinje;
- f) *Usmrćivanje* je postupak kojim se uzrokuje smrt životinje;
- g) *Klanje* je uzrokovanje smrti životinje njezinim iskrvarenjem;
- h) *Obredno klanje* je uzrokovanje smrti životinje njezinim iskrvarenjem glede zadovoljavanja propisa određenih vjerskih zajednica i konfesija u Bosni i Hercegovini;
- i) *Mjerodavna tijela* su:
 - 1) Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine,

2) Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske i Odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;

j) *Mjerodavna inspekcijska tijela su:*

- 1) Federalna uprava za inspekcijske poslove Federacije Bosne i Hercegovine;
- 2) Republička uprava za inspekcijske poslove Republike Srpske;
- 3) Inspektorat Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
- 4) Županijske uprave za inspekcijske poslove;
- 5) Inspekcije u okviru lokalnih tijela uprave.

(2) U slučaju obrednog klanja, vjerske zajednice registrirane u Bosni i Hercegovini, prema čijim se pravilima obavlja klanje, mjerodavne su za primjenu i praćenje posebnih odredaba koje se odnose na klanje sukladno vjerskim obredima. Postupak klanja se provodi pod nadzorom veterinarskoga inspektora ili ovlaštenoga veterinara.

Članak 3.

(Odgovornost posjednika ili odgovorne osobe)

Posjednik ili osoba odgovorna za životinje mora osigurati da životinje zaklane ili usmrćene u bilo kojoj klaonici, na farmi, prostorima ili drugim mjestima budu tijekom premještanja, smještaja, sputavanja, omamljivanja, klanja ili usmrćivanja pošteđene bilo kojeg uznemiravanja, boli ili patnje, koje je moguće izbjeći.

Članak 4.

(Uvjeti koji se odnose na klaonice)

Posjednik ili odgovorna osoba u klaonici mora osigurati da su konstrukcija klaonice, prostori i oprema klaonice, kao i njihova uporaba, takvi da životinje ne budu izložene bilo kakvom uznemiravanju, bolu ili patnji, koje je moguće izbjeći.

Članak 5.

(Postupak na klaonici)

(1) Posjednik ili odgovorna osoba u klaonici mora osigurati da su kopitari, preživači, svinje, kunići i perad koji su dopremljeni na klanje:

- (a) premješteni i, prema potrebi, smješteni sukladno odredbama Dodatka A ovoga Pravilnika;
- (b) sputani sukladno odredbama Dodatka B ovoga Pravilnika;
- (c) omamljeni prije klanja ili trenutačno usmrćeni sukladno odredbama Dodatka C ovoga Pravilnika;
- (d) iskrvareni sukladno odredbama Dodatka D ovoga Pravilnika.

(2) Ukoliko se životinje kolju sukladno posebnim postupcima obrednoga klanja, kako se zahtijeva određenim vjerskim pravilima, ne primjenjuju se zahtjevi stavka (1) točke c) ovoga članka.

(3) Mjerodavno inspekcijsko tijelo može objektima za klanje, kojima je dopušteno odstupanje sukladno Odluci o načinu obavljanja veterinarsko-zdravstvenog pregleda i kontrole životinja prije klanja i proizvoda životinjskog podrijetla ("Službeni glasnik BiH", broj 82/06), odobriti odstupanje od stavka (1) točke a) ovoga članka samo za goveda, a od stavka (1) točke a) ovoga članka i od postupaka omamljivanja i usmrćivanja navedenih u Dodatku C ovoga Pravilnika za perad, kuniće, svinje, ovce i koze, ako su ispunjeni zahtjevi iz članka 3. ovoga Pravilnika.

Članak 6.

(Pribor za sputavanje, omamljivanje i usmrćivanje)

- (1) Posjednik ili odgovorna osoba u klaonici mora osigurati da su instrumenti, pribor i oprema za sputavanje te druga oprema i instalacije koji se koriste za omamljivanje ili usmrćivanje životinja dizajnirani, izrađeni, održavani i korišteni na način koji omogućava brzo i učinkovito omamljivanje i usmrćivanje životinja sukladno odredbama ovoga Pravilnika.
- (2) Veterinarski inspektor ili ovlašteni veterinar nadzire da li su oprema i instrumenti koji se koriste za sputavanje, omamljivanje i usmrćivanje životinja usklađeni sa zahtjevima iz stavka (1) ovoga članka i redovito provjeravani, održavani i u uporabnom stanju.
- (3) Odgovarajuća pričuvna oprema i instalacije moraju biti držani na mjestu klanja, pravilno održavani i redovito pregledavani najmanje jednom mjesečno.

Članak 7.

(Izobrazba osoblja)

- (1) Posjednik klaonice ili odgovorna osoba u klaonici mora osigurati da osobe koje obavljaju poslove sputavanja, omamljivanja, klanja ili usmrćivanja životinja imaju završen tečaj i položen ispit sukladno programu koji je naveden u Dodatku H ovoga Pravilnika.
- (2) Posjednik klaonice ili odgovorna osoba u klaonici mora osigurati da osobe koje obavljaju poslove premještanja životinja i njihova smještaja u depo posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje za učinkovito i humano obavljanje navedenih poslova sukladno odredbama ovoga Pravilnika .
- (3) Ukoliko veterinarski inspektor ili ovlašteni veterinar tijekom nadzora i kontrole ustvrdi da:
 - a) osobe iz stavka (1) ovoga članka ne posjeduju dokaz o osposobljenosti ili ako ne posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje, zabranjuje rad takvoj osobi te naređuje osposobljavanje ili ponovno osposobljavanje iz stavka (1) ovoga članka;
 - b) osobe iz stavka (2) ovoga članka ne posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje, zabranjuje rad takvoj osobi, te naređuje posjedniku klaonice ili odgovornoj osobi u klaonici da osigura njeno osposobljavanje ili ponovno osposobljavanje.
- (4) Detaljne uvjete i program osposobljavanja iz st. (1) i (2) ovoga članka propisuje Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, uz prethodno pribavljenu suglasnost mjerodavnih tijela entiteta.
- (5) Ispit iz stavka (1) ovoga članka polaže se u mjerodavnome tijelu entiteta. Detaljne uvjete za polaganje ispita propisuje Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, uz prethodno pribavljenu suglasnost mjerodavnih tijela entiteta.

Članak 8.

(Inspekcijski nadzor)

- (1) Nadzor i kontrolu u klaonici provodi veterinarski inspektor ili ovlašteni veterinar, koji u svako doba mora imati slobodan pristup svim njezinim dijelovima u svrhu provjere usklađenosti s odredbama ovoga Pravilnika.
- (2) Nadzor i kontrola iz stavka (1) ovoga članka može se provoditi istodobno s nadzorom i kontrolom u druge svrhe.

Članak 9.

(Klanje ili usmrćivanje životinja izvan klaonica)

- (1) Prigodom klanja izvan klaonice životinja iz članka 5. stavak (1) ovoga Pravilnika primjenjuju se odredbe stavka (1) toč. b), c) i d) navedenoga članka.

(2) U slučaju kada posjednik, za svoje vlastite potrebe, izvan klaonice kolje perad, kuniće, svinje, ovce i koze, odobrava se odstupanje od stavka (1) ovoga članka, pod uvjetom da se klanje obavlja sukladno članku 3. ovoga Pravilnika uz obvezno omamljivanje svinja, ovaca i koza prije klanja, a na način propisan ovim Pravilnikom.

Članak 10.

(Klanje ili usmrćivanje životinja radi kontrole bolesti i viška jednodnevnih pilića)

(1) Kad se životinje iz članka 5. stavak (1) ovoga Pravilnika kolju ili usmrćuju u svrhu kontrole bolesti, postupak mora biti proveden sukladno odredbama Dodatka E ovoga Pravilnika.

(2) Postupak usmrćivanja životinja koje se uzgajaju u svrhu proizvodnje krzna mora biti proveden sukladno odredbama Dodatka F ovoga Pravilnika.

(3) Višak jednodnevnih pilića i embrija mora biti usmrćen što je moguće brže, sukladno odredbama Dodatka G ovoga Pravilnika.

Članak 11.

(Prisilno klanje)

Odredbe čl. 9. i 10. ovoga Pravilnika ne primjenjuju se na životinje koje moraju biti trenutačno usmrćene u slučaju prisilnoga klanja.

Članak 12.

(Klanje ozlijeđenih/bolesnih životinja)

(1) Posjednik bolesne ili ozlijeđene životinje ili osoba odgovorna za takvu životinju mora osigurati njeno klanje, odnosno usmrćivanje na licu mjesta radi izbjegavanja nepotrebne patnje životinje.

(2) Iznimno od stavka (1) ovoga članka, ozlijeđene ili bolesne životinje mogu se po odobrenju veterinaru prevesti do mjesta klanja ili usmrćivanja, pod uvjetom da takav prijevoz životinjama neće prouzročiti daljnju patnju.

Članak 13.

(Uvoz u Bosnu i Hercegovinu)

Uvoz mesa u Bosnu i Hercegovinu iz zemalja koje nisu članice Europske unije mora potjecati od životinja zaklanih u objektima odobrenim sukladno važećim propisima te ga mora pratiti svjedodžba kojom se potvrđuje da su životinje zaklane ili usmrćene na način koji osigurava zaštitu životinja najmanje jednaku onoj u Bosni i Hercegovini sukladno odredbama ovoga Pravilnika.

Članak 14.

(Vodiči dobre prakse)

Mjerodavna tijela iz članka 2. stavak (1) točka i) ovoga Pravilnika razvijaju vodiče dobre prakse na temelju standarda Svjetske organizacije za zdravlje životinja (OIE) i Europskog tijela za sigurnost hrane (EFSA) te sukladno odredbama ovoga Pravilnika.

Članak 15.

(Prijelazne i završne odredbe)

Objekti koji su prije stupanja na snagu ovoga Pravilnika odobreni za klanje životinja moraju udovoljiti zahtjevima propisanim odredbama ovoga Pravilnika najkasnije do 30. lipnja 2011. godine.

Članak 16.

(Program osposobljavanja)

Upute za program osposobljavanja i polaganje ispita iz članka 7. st. (4) i (5) ovog Pravilnika propisat će Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine uz prethodno pribavljenu suglasnost mjerodavnih tijela entiteta u roku mjesec dana od stupanja na snagu ovog Pravilnika.

Članak 17.
(Stupanje na snagu)

Ovaj Pravilnik stupa na snagu osmoga dana od dana objave u "Službenom glasniku BiH".

Broj 07-1-02-1776-1/10
18. svibnja 2010. godine
Sarajevo

Ministar
Mladen Zirojević, v. r.

DODATAK A

UVJETI ZA PREMJEŠTANJE I SMJEŠTAJ ŽIVOTINJA U KLAONICAMA

I. OPĆI UVJETI

1. Svaka klaonica mora imati odgovarajuću opremu i prostore za istovar životinja iz prijevoznog sredstva.
2. Životinje nakon dolaska u klaonicu moraju biti istovarene što je moguće prije. Ako se životinje ne mogu istovariti odmah po dolasku u klaonicu, moraju biti zaštićene od nepovoljnih vremenskih uvjeta te im mora biti osigurana odgovarajuća ventilacija.
3. Životinje koje, s obzirom na vrstu, spol, starost ili podrijetlo, mogu ozlijediti jedna drugu, moraju biti držane i smještene u depou odvojeno jedne od drugih.
4. Tijekom boravka u klaonici životinje moraju biti zaštićene od nepovoljnih vremenskih uvjeta. Ako su bile izložene visokim temperaturama za vlažna vremena, potrebno ih je rashladiti na odgovarajući način.
5. Kondicija i zdravstveno stanje životinja moraju se provjeravati najmanje dva puta dnevno, ujutro i navečer.
6. Životinje koje su bile izložene boli ili patnjama tijekom prijevoza ili po dolasku u klaonicu, te životinje koje još sišu, moraju biti odmah zaklane. Ukoliko to nije moguće, potrebno ih je izdvojiti i zaklati što je moguće prije, a najkasnije za dva sata.
7. Životinje koje ne mogu hodati ne smiju se vući do mjesta klanja, već ih je potrebno usmrtiti tamo gdje leže ili ih, gdje je to moguće, a da im se ne prouzroči još više patnje, prevesti na kolicima ili pokretnoj platformi do mjesta za prisilno klanje.

II. UVJETI ZA ŽIVOTINJE KOJE NISU DOPREMLJENE U SPREMNICIMA

1. Ukoliko klaonice imaju opremu za istovar životinja, takva oprema mora imati pod koji onemogućava klizanje i, ukoliko je to potrebno, postranu zaštitu. Mostovi, rampe i prolazi moraju imati stranice, ograde ili neki drugi oblik postrane zaštite, kako bi se spriječilo ispadanje životinja. Izlazne ili ulazne rampe moraju imati najmanji mogući nagib.

2. Tijekom istovara životinje moraju biti pošteđene tjeskobe i uznemirenosti i s njima se ne smije loše postupati, a potrebno je osigurati da ne padnu. Životinje ne smiju biti podizane za glavu, rogove, uši, noge, rep ili runo, niti na bilo koji drugi način koji im može prouzročiti nepotrebnu bol, patnju ili ozljede. Kada je to potrebno, životinje moraju biti vodene pojedinačno.

3. Životinje moraju biti pažljivo premještane. Prolazi moraju biti tako izrađeni da je mogućnost ozljeđivanja životinja svedena na najmanju moguću mjeru i raspoređeni tako da se iskoristi sklonost životinja za slijedenje nagona stada.

4. Pribor koji se koristi za tjeranje životinja mora biti korišten samo u te svrhe i samo tijekom kraćeg razdoblja. Korištenje pribora za elektrošokove mora se izbjegavati kada je moguće. U svakom slučaju, taj se pribor može uporabljivati samo za odrasla goveda i odrasle svinje koje se odbijaju pomaknuti i samo onda kada ispred sebe imaju dovoljno prostora za kretanje. Elektrošokovi ne smiju trajati dulje od jedne sekunde, između njih moraju biti dovoljno dugi razmaci i mogu se primijeniti samo na mišićima stražnjeg dijela tijela. Elektrošokovi se ne smiju ponovno uporabljivati ako životinja na njih ne reagira.

5. Životinje se ne smije udarati ili pritiskati na bilo koji posebno osjetljivi dio tijela. Zabranjeno je gnječiti, zavrtati ili lomiti rep životinje ili joj pritiskati oči. Nije dozvoljeno zadavati udarce nogom ili bilo koje druge udarce.

6. Životinje se ne smiju dopremiti do mjesta klanja ukoliko neće biti odmah zaklane. Ako se klanje neće obaviti odmah po dolasku, životinje moraju biti smještene u depo.

7. Klaonice moraju biti opremljene dostatnim brojem obora za odgovarajući privremeni smještaj životinja koji omogućuju zaštitu od nepovoljnih vremenskih uvjeta.

8. Uz uvjete propisane posebnim veterinarskim propisima, obori u depoima za privremeni smještaj životinja moraju imati i:

a) podove koji na najmanju moguću mjeru smanjuju opasnost od klizanja i koji ne uzrokuju ozljede životinja kada su u dodiru s njima;

b) odgovarajuću ventilaciju, vodeći računa o mogućim ekstremnim vrijednostima temperature i vlage. Ukoliko se koristi umjetna ventilacija, moraju biti osigurani i pričuvni uređaji koji se koriste u slučaju kvara sustava za prozračivanje;

c) umjetno osvjetljenje dovoljno jako da je moguće obaviti pregled svih životinja u svako doba, a u slučaju potrebe mora biti na raspolaganju i odgovarajući pričuvni izvor svjetlosti;

d) tamo gdje je potrebno, opremu za vezanje životinja;

e) tamo gdje je potrebno, odgovarajuću zalihu primjerene stelje za sve životinje koje se u depou drže tijekom noći.

9. U klaonicama koje, osim prostora za privremeni smještaj iz točke 8. ovoga Poglavlja, imaju i prostore za privremeni smještaj životinja na otvorenom bez prirodnog zaklona ili sjene, mora biti osigurana odgovarajuća zaštita od nepovoljnih vremenskih uvjeta. Otvoreni prostori za privremeni smještaj životinja moraju biti održavani u takvom stanju da osiguraju da životinje ni u jednom trenutku nisu izložene fizikalnim, kemijskim ili ostalim utjecajima štetnim za njihovo zdravlje.

10. Životinje koje po dolasku nisu dovedene izravno na mjesto klanja moraju uz pomoć odgovarajuće opreme imati stalno na raspolaganju vodu za piće iz odgovarajućih pojilica. Životinje koje nisu zaklane unutar 12 sati od dolaska u klaonicu, moraju biti nahranjene, a i naknadno, prema potrebi i u odgovarajućim vremenskim razmacima, životinjama mora biti dana umjerena količina hrane.

11. Životinje koje su u klaonici zadržane 12 i više sati moraju biti privremeno smještene i, prema potrebi, vezane na takav način da mogu leći bez poteškoća. Kad životinje nisu vezane, hrana im mora biti osigurana na način koji omogućuje nesmetano hranjanje.

III. UVJETI ZA ŽIVOTINJE DOPREMLJENE U SPREMNICIMA

1. Spremnici u kojima se prevoze životinje mora se rukovati pažljivo i ne smije ih se bacati, ispuštati ili prevrtati. Kada je moguće, spremnici se tovaru i istovaraju vodoravno i uz pomoć mehaničke opreme.
2. Životinje dopremljene u spremnicima s perforiranim ili fleksibilnim dnom moraju biti istovarene s posebnom pažnjom, kako bi se izbjeglo njihovo ozljeđivanje. Kada je to odgovarajuće, životinje moraju biti pojedinačno istovarene iz spremnika.
3. Životinje dopremljene u spremnicima moraju biti zaklane što je moguće prije, u protivnom ih je potrebno nahraniti i napojiti, sukladno točki 10. Poglavlja II. ovoga Dodatka.

DODATAK B

SPUTAVANJE ŽIVOTINJA PRIJE OMAMLJIVANJA, KLANJA ILI USMRĆIVANJA

1. Životinje moraju biti sputane na odgovarajući način radi sprječavanja svake boli, patnje, uznemirenosti, ozljeda ili nagnječenja, koje je moguće izbjeći.
 - 1.1. U slučaju obrednog klanja, goveda moraju prije klanja biti sputana uporabom mehaničkih postupaka, kako bi se izbjegla svaka bol, patnja ili uznemirenost, kao i bilo kakva ozljeda ili nagnječenje.
 2. Prije omamljivanja ili klanja, životinje ne smiju visjeti niti im smiju biti vezane noge. Iznimno, perad i kunići mogu biti obješeni za noge radi klanja, pod uvjetom da su provedene odgovarajuće mjere koje osiguravaju da su u trenutku omamljivanja životinje dovoljno opuštena i da se klanje može obaviti učinkovito i bez nepotrebne odgode.
 - 2.1. Osim u slučajevima iz točke 2. ovoga Dodatka, vješanje životinja ne smije se ni u kojem slučaju koristiti kao način njihovog sputavanja.
 3. Životinje koje se omamljuju ili usmrćuju primjenom mehaničke ili električne opreme u području glave, moraju se postaviti u takav položaj da se oprema može primijeniti i koristiti jednostavno, precizno i u odgovarajućem trajanju. U slučaju kopitara i goveda dozvoljena je primjena odgovarajućih pomagala za ograničenje pomicanja glave.
 4. Nije dozvoljeno korištenje opreme za električno omamljivanje radi sputavanja ili imobilizacije, kao ni za tjeranje životinja.

DODATAK C

OMAMLJIVANJE ILI USMRĆIVANJE ŽIVOTINJA KOJE SE NE UZGAJAJU RADI KRZNA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI

A. Omamljivanje

1. Primjena pištolja s penetrirajućim klinom,
2. Udarac u glavu,
3. Primjena električne struje,
4. Izlaganje ugljičnome dioksidu.

B. Usmrćivanje:

1. Primjena pištolja ili puške,

2. Usmrćivanje električnom strujom,
3. Izlaganje ugljičnome dioksidu.

C. Iznimno, mjerodavno inspekcijsko tijelo može odobriti postupak dekapitacije, dislokacije vrata i uporabe komore s vakuumom, kao postupke usmrćivanja za pojedine vrste životinja, pod uvjetom da se obavljaju sukladno članku 3. ovoga Pravilnika i da su ispunjeni posebni uvjeti iz Poglavlja III. ovoga Dodatka.

II. POSEBNI UVJETI ZA OMAMLJIVANJE Životinju je dopušteno omamiti samo ako se odmah nakon toga može iskrvariti.

1. Pištolj s penetrirajućim klinom

- a) pištolj s penetrirajućim klinom mora biti namješten tako da klin prodre izravno u koru velikoga mozga. Izričito je zabranjeno pucati u zatiljak goveda;
- b) iznimno od podtočke a) ove točke, ovce i koze mogu biti omamljene primjenom pištolja na zatiljku, ukoliko rogovi onemogućuju njegovu primjenu na čelu glave. U tom je slučaju potrebno odrediti točku neposredno iza osnove rogova i usmjeriti pištolj prema ustima. Krvarenje životinje mora početi unutar 15 sekundi nakon pucnja;
- c) prigodom uporabe pištolja s penetrirajućim klinom, nakon svakog pucnja, osoba koja obavlja omamljivanje mora provjeriti vraća li se klin do kraja na početni položaj. Ako se klin ne vraća potpuno do kraja, pištolj ne smije biti ponovno korišten sve dok ne bude popravljen;
- d) zabranjen je smještaj životinja u prostore za omamljivanje, ako osoba koja obavlja omamljivanje nije spremna obaviti omamljivanje odmah nakon što je životinja dovedena u prostor za omamljivanje. Životinjama ne smiju biti sputane glava, ako odmah neće biti omamljene.

2. Udarac u glavu

- a) ovaj postupak dopušten je isključivo uz uporabu mehaničkoga uređaja koji djeluje udarcem na kosti lubanje. Osoba koja obavlja omamljivanje mora postaviti uređaj na točno određeno mjesto i koristiti punjenje odgovarajuće snage, sukladno napucima proizvođača, kako bi se postiglo učinkovito omamljivanje bez loma kostiju lubanje;
- b) u slučaju malog broja kunića, kada se koristi udarac u lubanju izazvan mehaničkim djelovanjem, postupak se mora provesti na način da životinja trenutačno ostane bez svijesti i da u tome stanju ostane do nastupa smrti, što je potrebno izvesti sukladno općim zahtjevima iz članka 3. ovoga Pravilnika.

3. Omamljivanje električnom strujom

A. Elektrode

1. Elektrode moraju biti postavljene tako da obuhvate glavu životinje, kako bi struja mogla proći kroz mozak. Moraju biti poduzete odgovarajuće mjere, kako bi se osigurao dobar kontakt elektroda s kožom, posebno uklanjanjem viška vune ili vlaženjem kože.
2. Kod pojedinačnog omamljivanja životinja, oprema za omamljivanje električnom strujom mora:
 - a) imati uređaj za mjerenje otpora tijekom rada aparata koji onemogućava njegov rad ako nije moguće postići najmanju potrebnu jakost struje;
 - b) imati ugrađen vizualni ili audiouređaj koji pokazuje duljinu primjene struje na životinji;
 - c) biti spojen na uređaj koji pokazuje napon i jakost struje tijekom rada, postavljen tako da ga osoba koja obavlja omamljivanje jasno vidi.

3. Jakost električne struje i trajanje omamljivanja električnom strujom moraju biti takvi da se osigura da životinja trenutačno izgubi svijest i ostane bez svijesti do nastupa smrti.

B. Kupke za omamljivanje

1. Pri uporabi kupki za omamljivanje peradi, mora se prilagoditi razina vode radi osiguravanja valjanog kontakta s glavom svake ptice.

1.1. Jakost električne struje i trajanje omamljivanja električnom strujom moraju biti takvi da se osigura da životinja trenutačno izgubi svijest i ostane bez svijesti do nastupa smrti.

2. Kod skupnog omamljivanja peradi u kupkama, mora se održavati napon koji je potreban za stvaranje struje dovoljne jakosti za omamljivanje svake ptice.

3. Da bi se osiguralo da struja prolazi pravilno, moraju se poduzeti odgovarajuće mjere i to osiguravanjem dobrih električnih kontakata i vlaženjem mjesta dodira lire i nogu peradi.

4. Kupke za omamljivanje peradi moraju veličinom i dubinom odgovarati vrsti i kategoriji peradi koja se kolje i ne smiju se prelijevati na ulazu. Elektroda koja je uronjena u vodu mora se protezati cijelom dužinom vodene kupke.

5. Na mjestu klanja mora biti osiguran ručni pričuvni uređaj za omamljivanje.

4. *Omamljivanje svinja izlaganjem ugljičnome dioksidu*

1. Koncentracija ugljičnoga dioksida za omamljivanje svinja mora iznositi najmanje 70%.

2. Komora u kojoj se svinje izlažu plinu i oprema koja se koristi za prijevoz svinja kroz nju moraju biti tako dizajnirani, izrađeni i održavani da se izbjegne ozljeđivanje svinja i pritisak na grudni koš te da svinje mogu stajati uspravno sve dok ne izgube svijest. Oprema koja se koristi za prijevoz svinja kroz komoru i komora moraju biti odgovarajuće osvijetljeni tako da svinje mogu vidjeti jedna drugu ili svoj okoliš.

3. Komora mora biti opremljena uređajima za mjerenje koncentracije plina na mjestu najviše koncentracije plina kojoj su životinje izložene, te svjetlosnim i zvučnim znakom upozorenja ukoliko koncentracija ugljičnoga dioksida padne ispod zahtijevane razine.

4. Svinje moraju biti smještene u prostore ili spremnike u kojima mogu vidjeti jedna drugu i moraju biti dopremljene u komoru za omamljivanje unutar 30 sekundi od ulaska u postrojenje. Svinje moraju biti prevezene što je moguće brže od ulaza do mjesta najviše koncentracije plina, gdje moraju biti izložene plinu dovoljno dugo da ostanu bez svijesti do nastupa smrti.

5. *Omamljivanje peradi izlaganjem ugljičnome dioksidu*

1. Odredbe se odnose na omamljivanje kokoši i pura, a nisu primjenjive na ostalu domaću perad.

2. Mješavine plinova koje se koriste za omamljivanje peradi sastoje se od:

a) 40% ugljičnoga dioksida, 30% kisika i 30% dušika (perad je izložena ovoj mješavini plinova tijekom najmanje dvije minute), a nakon toga je još izložena tijekom jedne minute 80% ugljičnome dioksidu, ili

1) bilo koje mješavine argona, dušika ili drugih inertnih plinova s atmosferskim zrakom i ugljičnim dioksidom pri čemu koncentracija ugljičnoga dioksida ne smije biti viša od 30%, a rezidualnoga kisika 2% (perad je ovoj mješavini plinova izložena tijekom najmanje dvije minute), ili

2) argona, dušika, drugih inertnih plinova ili bilo koje mješavine ovih plinova u atmosferskom zraku s maksimalno 2% rezidualnog kisika (perad je ovoj mješavini plinova izložena tijekom najmanje dvije minute), ili

(b) ugljičnoga dioksida najmanje koncentracije od 55% (perad je djelovanju ugljičnoga dioksida izložena tijekom najmanje dvije minute).

3. Komprimirani plinovi moraju biti vaporizirani prije uporabe u komori i moraju biti sobne temperature, kako bi se spriječio temperaturni šok. Ni pod kojim uvjetima čvrsti plinovi pri temperaturi smrzavanja ne smiju biti dodani u komoru.
4. Mješavine plinova moraju biti vlažene.
5. Primjerena mješavina kisika i ugljičnoga dioksida mora biti primijenjena i stalno održavana u komori u visini peradi, kako bi uslijedila anoksija (nedostatak kisika).
6. U slučaju da perad izložena mješavini plinova pokazuje znakove vraćanja svijesti, potrebno je produžiti vrijeme izloženosti plinu.
7. Komora mora biti opremljena uređajima za mjerenje koncentracije kisika i/ili ugljičnoga dioksida unutar komore, i to u visini peradi, te svjetlosnim i zvučnim znakom upozorenja ukoliko koncentracija ugljičnoga dioksida padne ispod zahtijevane razine.
8. Sustav mora imati sposobnost održavanja potrebne koncentracije plinova unutar komore.
9. Tijekom korištenja, koncentracija kisika i/ili ugljičnoga dioksida u komori mora stalno biti praćena te vidljiva osobi koja upravlja sustavom za omamljivanje.
10. Oprema za omamljivanje peradi plinom mora biti dizajnirana, izrađena i održavana na način koji osigurava da se perad ne ozlijedi pri prolasku kroz nju.

III. POSEBNI UVJETI USMRĆIVANJA

1. *Primjena pištolja ili puške*

Ovi postupci se koriste za usmrćivanje različitih vrsta životinja, osobito uzgojene velike divljači i jelena, a moraju biti odobreni od mjerodavnoga inspeksijskoga tijela koje mora osigurati da navedene postupke provodi osposobljeno osoblje sukladno članku 3. ovoga Pravilnika.

2. *Dekapitacija i dislokacija vrata*

Ovi postupci se koriste samo za usmrćivanje peradi i moraju biti odobreni od mjerodavnoga inspeksijskoga tijela koje mora osigurati da ih provodi osposobljeno osoblje sukladno članku 3. ovoga Pravilnika.

3. *Usmrćivanje električnom strujom i izlaganjem ugljičnome dioksidu*

1. Mjerodavno inspeksijsko tijelo može odobriti usmrćivanje različitih vrsta životinja primjenom električne struje i ugljičnoga dioksida pod uvjetom da su ispunjeni zahtjevi iz članka 3. ovoga Pravilnika i odjeljaka 3. i 4. Poglavlja II. ovoga Dodatka.

2. Jakost korištene struje i duljina izlaganja električnoj struji te koncentracija i duljina izlaganju ugljičnome dioksidu, koji se koriste za omamljivanje, odnosno usmrćivanje životinja, koji će biti propisani vodičima dobre prakse iz članka 14. ovoga Pravilnika.

4. *Primjena komore s vakuumom*

Ovaj postupak se koristi samo za usmrćivanje bez iskrvarenja određenih životinja za prehranu ljudi koje pripadaju vrstama divljači iz uzgoja (prepelica, jarebica, fazan) i mora se provoditi sukladno članku 3. ovoga Pravilnika, tako da se:

- a) u hermetički zatvorenoj komori u kojoj se nalaze životinje može brzo postići vakuum primjenom snažne električne crpke;
- b) vakuum održava sve dok životinje ne uginu;
- c) životinje skupno prevoze u spremnicima koji su smješteni u vakuumskoj komori posebno izrađenoj u tu svrhu.

DODATAK D

ISKRVARENJE ŽIVOTINJA

1. Kod već omamljenih životinja iskrvarenje mora početi što je moguće brže nakon omamljivanja i mora biti brzo, obilno i potpuno. Životinja mora iskrvariti prije nego postoji mogućnost povratka svijesti.
2. Kod svih omamljenih životinja, iskrvarenje mora biti izazvano prerezivanjem barem jedne vratne arterije ili pripadajućih krvnih žila koje ih opskrbljuju krvlju.
 2. 1. Nakon prerezivanja krvnih žila ne smiju se obavljati nikakvi dodatni postupci ili električni podražaji na životinjama prije nego je iskrvarenje završeno.
3. Kada je za omamljivanje, vješanje, dizanje i iskrvarenje životinja odgovorna jedna osoba, ta osoba mora provesti navedene postupke tim slijedom na jednoj životinji prije nego ih počne na drugoj.
4. Priručna pomoćna sredstva za prerezivanje vrata moraju biti osigurana na mjestu gdje se perad iskrvaruje primjenom automatskog uređaja, tako da se u slučaju njegova kvara perad može odmah zaklati.

DODATAK E

POSTUPCI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA PRI KONTROLI BOLESTI

Dopušteni postupci

1. Usmrćivanje životinja u svrhu kontrole bolesti mora biti obavljeno na jedan od načina određenih u Dodatku C ovoga Pravilnika koji uzrokuju sigurnu smrt životinja.
2. Iznimno od stavka 1. ovoga članka, a sukladno članku 3. ovoga Pravilnika, za usmrćivanje životinja pri svijesti mogu se koristiti i drugi postupci, pri čemu mora biti osigurano da se:
 - a) u slučaju primjene postupka koji ne izaziva trenutnu smrt životinje (npr. pucanj iz pištolja s penetrirajućim klinom) provedu sve potrebne mjere da se životinja što prije usmrti, a u svakom slučaju prije nego se ponovno osvijesti;
 - b) na životinji ne provode nikakvi daljnji postupci prije utvrđivanja njezine smrti.

DODATAK F

POSTUPCI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA KOJE SE UZGAJAJU U SVRHU PROIZVODNJE KRZNA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI

1. Mjerodavna tijela iz članka 2. stavak 1. točka i) donose odluku o najprimjerenijem postupku usmrćivanja različitih vrsta životinja, koji se mora provoditi sukladno odredbama iz članka 3. ovoga Pravilnika, ovisno o vrsti životinja na koju se primjenjuje.
2. Dopušteni su slijedeći postupci usmrćivanja:

- a) primjena mehaničkoga uređaja s penetrirajućim klinom;
- b) ubrizgavanje prekomjerne doze anestetika;
- c) primjena električne struje koja uzrokuje prestanak rada srca;
- d) izlaganje ugljičnome monoksidu;
- f) izlaganje kloroformu;
- g) izlaganje ugljičnome dioksidu.

II. POSEBNI UVJETI

1. *Primjena mehaničkoga uređaja s penetrirajućim klinom*

- a) uređaj mora biti postavljen tako da klin proдре u koru velikoga mozga;
- b) ovaj postupak dopušten je samo ako odmah nakon njega slijedi iskrvarenje životinje.

2. *Ubrizgavanje prekomjerne doze anestetika*

Dopušteno je koristiti samo one anestetike, doze i načine primjene koji uzrokuju trenutni gubitak svijesti nakon čega nastupi smrt životinje.

3. *Primjena električne struje koja uzrokuje prestanak rada srca*

- a) elektrode moraju biti postavljene tako da električna struja prolazi kroz mozak i srce. Najmanja upotrijebljena jakost struje mora dovesti do gubitka svijesti i srčanog zastoja;
- b) kod lisica, pri primjeni elektroda u usta i rektum, prosječna jakost struje mora iznositi 0,3 ampera u trajanju od najmanje 3 sekunde.

4. *Izlaganje ugljičnome monoksidu*

- a) komora u kojoj se životinje izlažu plinu mora biti dizajnirana, izrađena i održavana tako da se izbjegne ozljeđivanje životinja i da je moguće nadzirati životinje tijekom postupka;
- b) životinje se uvode u komoru tek nakon što se postigne 1%-tna koncentracija 100%-tnog ugljičnoga monoksida;
- c) plin koji proizvodi uređaj posebno prilagođen za tu svrhu može se koristiti za usmrćivanje kuna i činčila pod uvjetom da su testovi pokazali da je korišten plin:
 - 1) prikladno ohlađen,
 - 2) filtriran u dovoljnoj mjeri,
 - 3) očišćen od bilo kakvih iritirajućih tvari ili plinova.

Životinje se ne smiju smjestiti u komoru sve dok se ne postigne koncentracija ugljičnoga monoksida od 1%.

- d) nakon udisanja, plin mora najprije izazvati duboku opću anesteziju, a zatim sigurnu smrt;
- e) životinje moraju ostati u komori do nastupa smrti.

5. Izlaganje kloroformu

Izlaganje kloroformu može se koristiti za usmrćivanja činčila, pod uvjetom da:

- a) je komora u kojoj se životinje izlažu plinu dizajnirana, izrađena i održavana tako da se izbjegne ozljeđivanje životinja i da je moguće nadzirati životinje tijekom postupka;
- b) se životinje uvode u komoru samo kad je zrak zasićen kloroformom;
- c) nakon udaha, plin najprije izaziva duboku opću anesteziju, a zatim sigurnu smrt;
- d) životinje ostaju u komori do nastupa smrti.

6. Izlaganje ugljičnome dioksidu

Ugljični dioksid može se koristiti za usmrćivanje kuna i činčila pod uvjetom da:

- a) je komora u kojoj se životinje izlažu plinu dizajnirana, izrađena i održavana tako da se izbjegne ozljeđivanje životinja i da je moguće nadzirati životinje tijekom postupka;
- b) se životinje uvode u komoru tek kad zrak sadrži najveću moguću koncentraciju 100%-tnog ugljičnoga dioksida;
- c) nakon udaha, plin najprije izaziva duboku opću anesteziju, a zatim sigurnu smrt;
- d) životinje ostaju u komori do nastupa smrti.

DODATAK G

POSTUPCI USMRĆIVANJA VIŠKA PILIĆA I PILEĆIH ZAMETAKA KAO VALIONIČKOGA OTPADA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI USMRĆIVANJA PILIĆA

1. Dopusćeni su slijedeći postupci usmrćivanja pilića:

- a) uporaba mehaničkoga uređaja koji izaziva brzu smrt;
- b) izlaganje ugljičnome dioksidu.

2. Mjerodavna tijela iz članka 2. stavak (1) točka i) mogu dopustiti uporabu drugih znanstveno priznatih postupaka usmrćivanja, pod uvjetom da se provode sukladno članku 3. ovoga Pravilnika.

II. POSEBNI UVJETI

1. Uporaba mehaničkoga uređaja koji izaziva brzu smrt

- a) životinje moraju biti usmrćene pomoću uređaja s brzotirajućim mehaničkim oštricama ili drugim odgovarajućim nastavcima;
- b) kapacitet uređaja iz podtočke a) ove točke mora biti dovoljan da se osigura da su sve životinje trenutačno usmrćene čak i kad se primjenjuje pri velikom broju životinja.

2. Izlaganje ugljičnome dioksidu

- a) životinje moraju biti smještene u ozračju s najvećom mogućom koncentracijom 100%-tnog ugljičnoga dioksida;

b) Životinje moraju ostati u tom ozračju do nastupa smrti.

III. DOPUŠTENI POSTUPCI USMRĆIVANJA EMBRIJA

1. Za trenutačno usmrćivanje svakog živog embrija, sav valionički otpad mora biti obrađen mehaničkim uređajima kao što je opisano u točki 1. Poglavlju II. ovoga Dodatka.

2. Mjerodavna tijela iz članka 2. stavak (1) točka i) mogu dopustiti uporabu drugih znanstveno priznatih postupaka usmrćivanja, pod uvjetom da se provode sukladno članku 3. ovoga Pravilnika.

DODATAK H

PROGRAM OSPOSOBLJAVANJA ZA OSOBLJE KOJE SUDJELUJE U OBAVLJANJU SPUTAVANJA, OMAMLJIVANJA I KLANJA ILI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA

Program osposobljavanja iz članka 7. stavak (1) ovoga Pravilnika sastoji se od:

1. Osnova iz područja zaštite životinja pri klanju ili usmrćivanju;
2. Osnova iz područja koje uređuje premještanje životinja:
 - a) istovar životinja iz prijevoznih sredstava;
 - b) kretanje životinja u prostorima klaonice od mjesta istovara do depoa i od depoa do mjesta sputavanja, omamljivanja i klanja;
3. Osnova u odnosu na uvjete kojima moraju udovoljiti prostori za smještaj životinja (depoi) te temeljna načela zaštite životinja u depou (unutarnjim i vanjskim prostorima klaonice u kojima se drže životinje);
4. Osnova u odnosu na način sputavanja životinja prije klanja;
5. Temeljnih načela i dopuštenih postupaka omamljivanja koji dovode do trenutačnog gubitka svijesti koji traje sve do nastupanja smrti životinje;
6. Postupaka pri klanju i iskrvarenju životinja;
7. Praktičnoga ili filmskoga prikaza navedenih postupaka.